

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Een van de duizenden.

— Ja, we hebben hem afzonderlijk gelegd..... zei stil de non tot een dokter. Hij hinderde de anderen.... hoor eens....

Wild klonk een stem door 't ambulancegebouw in de stille straat van Veurne.

De dokter stapte de kamer binnen. Daar lag Antoon Deraedt in vreeselijke koorts....

Een liefdezuster stond bleek van aandoening bij de sponde....

— O, dokter, kunt ge hem niet helpen? vroeg ze stil....

— 't Zal niet lang meer duren.... 't is 't laatste.

— En avant! schreeuwde de gewonde, bloedrood van de koorts.... Hij zwaaide den natten doek, dien de non hem op 't gloeiend voorhoofd had gelegd, in de hoogte. Volg de vlag! riep hij.... En avant!... Ze moeten terug over de Yzer.... Ze moeten, die sloebbers.... ze zullen ons laatste hoekje niet hebben. Leve de Koning!.... Stoot ze de bajonet in 't lijf! Vooruit mannen!.... Luitenant, we blijven samen en wie overblijft, zegt het aan de familie.... Daar die groote is de mijne.... Vooruit, vooruit.....

De arme jongen sprong op.... en woest zwaaide hij de armen.... De oogen rolden in 't hoofd en

schuim lag om de lippen. 't Verband schoot los, bloed spatte op 't witte linnen, op dekens en lakens.

Met een scherp en kreet van pijn viel Antoon neer.

— O, moeder, och Heere moeder toch! kermde hij.... Moeder, ik sterf.... Luitenant help me.... ik heb je ook gered.... Juffrouw Bertha, zijt gij daar?.... Moeder, toch....

De dokter boog zich over den kranke.... och neen, den stervende, door koorts verteerd; hij bracht 't verband in orde en sprak woorden van troost en kalmeering.

— Moeder moet komen..... Is ze daar nog niet?.... Och Heere, ik ben geschoten.... die vervloekte Duitschers.... Waarom moesten ze ons in den oorlog trekken? O, die verdoemelijke lafaards! Zoo'n groot land tegen 't kleine.... Maar ze komen niet over de Yzer, we willen 't niet.... — heviger werd weer de stem — bij God en alle heiligen, we willen 't niet.... niet over de Yzer, niet in ons laatste stukje, alloh mannen, jaagt ze terug, komt, met de bajonet er op, vooruit, vooruit.... niet over de Yzer.... we willen 't niet, nooit over de Yzer. ... ze gaan daar niet branden en moorden, steekt ze neer.... die groote daar, die groote is de mijne.... niet over de Yzer, we willen 't niet.... leve de Koning, leve België.... en weer zat de ijpende recht en sloeg en schopte hij in 't rond, de oogen vlammend van woede, 't wezen vertrokken als in razernij.

Maar toen viel hij zwaar hijgend neer.... en ja, de dokter had wel voorspeld, 't was 't laatste, 't einde, de dood greep zijn prooi, dit leven, een van de duizenden en duizenden....

Antoon Deraedt lag in bezwijming.... Als de zuster zich over hem heenboog meende ze nog een zucht „moeder” te hooren, maar na de geweldige crisis, ging 't leven stillekens heen en, eer de schemer de kamer met donkere plekken doezelde, lag daar een lijk op 't bed....

Eén van de duizenden en duizenden.....

Op 't kerkhof van Veurne werd Antoon begraven.

Een houten kruisje dekte zijn graf.... Toen de grafmaker het plantte, klonk muziek tot hier door.

Op Veurne's groote, heerlijke markt in de lijst van 't stadhuis, 't gerechtshof, de prachtige gevels der oude huizen, der Spaansche wacht, in de schaduw van 't Belfort, St. Walburga en den St. Nicolaastoren, defileerden dappere regimenten voor koning Albertus en den president der Fransche Republiek.....

Hoe velen van die kloeke soldaten, die flink en fier voorbij de vorsten stapten, op de tonen van een opwekkenden marsch, waren door den dood reeds geteekend!

Hoe velen van hen moesten nog vallen in den vreeselijken strijd voor dit laatste stukje vrijen grond van België, waar de Duitschers de driekleur, de vlag van 't martelaarschap, niet hadden kunnen neerhalen en vervangen door die van overmacht en tyrannie!

't Was al leven nu.... Recht en waardig schreden ze voort, de dappere troepen, die den dood niet hadden gevreesd, toen monsterkanonnen naar hen vuur en ijzer spuwden, toen de strijd een helle werd,

toen de grond beefde, de lucht trilde, toen gewonden huilden en stervenden kermden op van bloed drassige aarde....

't Was voor het *recht!*.....

Zij stredden niet om meer land of om de heerschzucht van vorsten te voldoen...., om grootheid en macht aan hun rijk te schenken.... Ze deden wat ze konden voor 't geschonden, 't gedeeltelijk verwoeste België, voor al die broederen en zusteren in de verdrukking, voor hun vrijheid.

Geen dwanggeweld, geen slavernije.... Zij hadden den vrede niet verstoord, bewoners van 't kleine lande, dat geen andere grootheid begeerde dan die van eerlijken arbeid, van nijverheid, handel en van kunst....

Visé, Dinant, Leuven, Dendermonde verwoest, en verbrand zooveel dorpen en hoeven; de vernieling werkte steeds voort.... Wat Vlaanderen als zijn kostbaarste erfstukken vereerde en trouw bewaakte, 't was 't doelwit van monsterkanonnen.... van logge stukken ijzer, die de monumenten in puin legden; gedood zooveel jonge mannen, vermoord zooveel burgers, ook vrouwen, grijsaards en kinderen....

In vollen vredestijd, toen België zijn eerlijk zweet liet druipen, waren ze gekomen de machtige benden, en zonder genade vertraptten ze wat ons dierbaar en lief was, zonder deernis wekten ze rouw, smarte en tranen, zonder barmhartigheid vergoten ze bloed, onschuldig bloed. Zonder schaamte sloegen ze den zwakke.... doch ze riepen hun eigen zonde over hun hoofd, ze vonden op hun weg, eerst in Oostelijk en Midden België, en daarna aan de Yzer een helden-

leger, dat zich verdedigde met den moed der wanhoop, met de laatste krachten.... en liever stierf dan week....

Ja, die regimenten, ze mochten fier over Veurne's oude markt voortschrijden, voorbij de gedenkstukken door de vaders, de kloeke Keerlen opgericht als een getuigenis van vrijheidsmin en kunstzin.... Ze mochten aantreden voor hun heldenkoning, hun jongen vorst, die met hen de gevaren trotseerde en 't voorbeeld gaf van plicht....

En de vrouwen, die de soldaten aanstaarden, zij allen hadden den vrede zeer lief.... maar ook bij hen stormde 't harte van trots en geestdrift....

Bertha Lievens zag de strijders in een waas, want tranen van ontroering omfloersten haar oogen.

Ook haar geliefde was soldaat, kamper voor recht en vrijheid, verdediger van 't gemartelde land....

Toen de plechtigheid afgelopen was, verliet het meisje de Markt. Ze was met nicht Melanie en Pelagie naar Veurne gekomen, omdat het te Oostkerke onveilig werd.

Bertha had den zwaren slag moedig doorstaan. Zeker, enkele dagen was ze krank geweest, maar toen kreeg ze haar moed en wilskracht terug, gevoelend dat ook zij in deze zware dagen een plicht had te vervullen.

Ze wilde gewonden verplegen, maar zou eerst met Pol spreken.

Doch waar was hij?

Te Veurne had ze den geliefde gezocht. Ook in ambulancen was ze geweest en had er Antoon Deraedt ontmoet.

Ze had geweend bij dien goeden vriend en hem beloofd terug te keeren. Heden nog wilde ze hem bezoeken, misschien hoorde ze daar nieuws van Pol, wiens regiment steeds aan de Yzer moest liggen, maar toch ook wel in rust zou komen.

't Meisje was alleen.... Pelagie en nicht begaven zich met al die drukte liever niet op straat. Hun zenuwen waren al genoeg geschokt, zoo kloegen ze.

— Eindelijk zie ik je toch! klonk het opgewekt.

— Oom Karel! riep Bertha verheugd.... En tante Julie....

't Was haar vaders broer uit Ieperen dien ze vóór den Yzerstrijd hier had ontmoet, en welke zich nu met zijn vrouw in Veurne bevond.

— Eindelijk! riep de man blij. Zooveel moeite gedaan om te Dixmuiden te geraken, maar onmogelijk. Waar is Papa?

— Dood!.... O, weet ge 't nog niet!.... 't Was toch zoo vreeselijk....

't Meisje wierp zich schreiend in de armen van haar tante.

— Dood! herhaalde oom stotterend. Men broer dood....

— Door een bom!

— Groote God.... men arme broer dood.... Kom mee....

Karel Lievens zag even om zich heen en leidde zijn nicht in de Nobeles Roos, dezelfde oude herberg, waar hij toen ook met haar had gesproken. 't Dak was door een bom uit een Taube beschadigd, want eveneens het fijne, ranke Veurne werd met vernieling bedreigd.

— Arme, arme Bertha, zei tante Julie schreiend. O, wat een tijd toch.... Wij zijn ook uit Ieperen moeten vluchten, van onder de obussen en shrapnells.... Maar bij jou is 't nog erger.... je papa dood.

't Echtpaar liet 't meisje even doorschreien; de nog verse wonde was weer aan 't bloeden....

Maar dan werd Bertha kalmer en ze vertelde hoe haar vader omgekomen was en alles wat ze aan hem had gedaan.

— O, hoe kon je, Onze Lieve Vrouwe toch, hoe kon je! zei tante met verbazing over die kalmte en geesteskracht.

— Een brave, moedige dochter, sprak Lievens. O, God, dat men broer zoo aan zen einde moest komen!.... Ja, 't zijn tijden!.... Wie had dat kunnen peinzen!.... Was ie maar eer vertrokken! Maar ie hield zoo van zen oudheden....

— Och, zeg er niets van, oom.... papa deed wat hij meende te moeten doen, hij bleef en ie heeft met mij veel gekwetste soldaten verzorgd.

— Ja, 't was de goedheid zelf. En zoo sterven! Drink een glas wijn, Bertha, dat zal je goed doen, je zijt al te ontdaan....

— Neen, neen, oom....

Maar Lievens dwong haar, zijn raad te volgen en dan vroeg hij naar Pol Verhoef, vreezend voor 't antwoord, want hij wist, hoe gruwelijk de dood in de rangen der Belgen had gemaaid.

— Pol moet nog aan de Yzer zijn, zei Bertha. Zijn vriend ligt hier in de ambulance.... ik moet er heen, 'k heb het hem beloofd. Gaat ge mee?

— Ja. Maar waar logeer je nu?

— We hebben een kamer gehuurd, nichte Melanie en Pelagie en ik....

— Je moet verder gaan, Frankrijk in.... Tante zal meegaan.... Ik moet nog eens naar Ieperen terug. Je mag hier niet blijven, 't is te gruwelijk.... Wie weet wat er te Veurne nog zal gebeuren....

— Oom, ik kan niet weg gaan, hernam Bertha op beslist toon. 'k Moet eerst met Pol spreken en dan zou ik gewonden willen verplegen.

— Maar Bertha toch....

— 'k Voel dat 't men plicht is.... Doet de Koningin het niet?.... Maar eerst moet ik Pol zien. Misschien hoor ik nieuws in de ambulance. Willen we gaan?

Het drietal begaf zich op straat. Weldra werd de ambulance bereikt.

— Kom je voor Antoon Deraedt? vroeg een non, die 't schoone, bleeke meisje reeds kende.

— Ja, zuster....

— Och, arme....

— Wat zuster?.... Is hij dood?.... Ie is toch niet dood, niet waar? vroeg Bertha gejaagd.

— Ja, de brave jongen is in den hemel....

— Och Heere toch.... Antoon dood, snikte Bertha, en ik heb hem niet meer gesproken.... en 'k had het beloofd....

— 't Is beter zoo.... Is het misschien je broer, juffrouw?....

— Neen.... neen.... 't Meisje dacht aan Pol en hernam blozend: Ja, het is toch ook men broer.... Ja... O, waar ligt hij....

— Ie is al begraven, zei de non zacht....

— Och, Heere, al begraven! En 'k had beloofd hem nog te komen bezoeken.... Is 't dan zoo rap gegaan?

— De koorts.... En 't is beter, dat je hem niet meer zag.... Heet je Bertha misschien?

— Ja, zuster....

— Ie heeft nog naar je geroepen en naar zijn moeder....

— O, de arme jongen verwachtte me! Ik had dezen morgen vroeg moeten komen.

— 't Ware te laat geweest. Antoon is gisteravond gestorven.... Maar we hebben zijn bezittingen bewaard, wil je die meenemen?....

De non leidde het drietal in een kamertje.... en daar toonde ze een portemonnaie, een portefeuille, een horloge en een ring.... den ring van Bertha.

Zijn weinige bezittingen, voorwerpen, die van hem spraken, maar hij zelf lag in 't graf, was voor altijd heen....

Eén van de duizenden.

Bertha nam alles mee, met 't voornemen het later aan de ouders van den gestorvene te overhandigen.

Ontroerd ging 't drietal heen. Juist werden zwaar gewonden binnengebracht, jonge mannen in bezwijming of bij kennis, en die dan hun oogen zoo hulpbehoevend op tante Julie richtten, dat de vrouw in tranen uitbarstte en, aan haar eigen kind, van de lichting 1914 denkend, snikte: „Leon toch.... en je moet ook in den wreeden oorlog.... Ze maken je er voor gereed”.

Een soldaat was op de reis bezweken. Men droeg een lijk binnen....

Oom Karel veegde een traan weg en vervloekte Duitschland, dat zoo onbarmhartig ons bloed vergoot, zooveel rouw en tranen in 't kleine België wekte.

Door de straat kwam een auto. Alle voorbijgangers bleven staan. De mannen ontblootten 't hoofd; vrouwen wuifden schreiend met den zakdoek....

En plots zag Bertha België's koninginne, de engel van liefde, die 't heilig teeken van 't roode kruis op haar witte hoofdkap droeg. De auto stopte voor de ambulance, en zij, die uit haar paleis was verdreven, schreed stil het gebouw binnen, om te troosten de gewonden, de stervenden, hen die aan de zijde van haar gemaal het gevaar hadden getrotseerd.

Bertha snikte van aandoening....

— De koningin geeft 't voorbeeld, zei ze.... O, eerst met Pol spreken, en dan wil ik ook 't werk van groote barmhartigheid doen.

En oom Karel of tante Julie sprak nu niet meer tegen; de verschijning van de vorstin had diepen indruk op hen gemaakt.

— Ik ben blij, dat Leon bij 't leger is.... 't Is zijn plicht, zei de burger met overtuiging.

Bertha begaf zich met het echtpaar naar 't kerkhof. Ze zocht een wijle.... Ook hier was de aarde in de laatste dagen zoo dikwijls open en toe gegaan. Maar ze vond 't kruisje met den naam van Antoon Deraedt, den eenvoudigen soldaat, die voor 't vaderland waarlijk den heldendood was gestorven en bewogen knielde 't drietal neer en bad een wijle.

Moeders, zusters, verloofden, slenterden over den doodendakker, zoekend of er geen naam was van een geliefde....

Van 't front kwamen luid de stemmen van 't kanon, de stemmen huilend om nieuwe prooi, om meer jonge levens....

Ja, 't was een van de duizenden, die hier lag....

Op haar terugkeer van 't kerkhof zag Bertha haar vriendin Magda Dekkers, die ze op den Maandagmorgen, toen ze in de nu vernielde kerk van Dixmuiden had gebeden, ontmoette....

Magda was in zwaren rouw....

— Om Frans? vroeg Bertha, haar vriendin omhelzende.

— Ja.... men goede broer is bij Dixmuiden gevallen.... O, 't is zoo erg.... moeder van verdriet zwaar ziek.... en we zitten daar met veel vluchtelingen in een school.... ons huis verwoest.... Maar je papa, Bertha.... ik heb 't gehoord.... O, 't is al zoo wreed!.... En Pol? hoe stelt hij het....

— 'k Weet niets van hem....

— Niets?.... Weet je niet....

Magda zweeg plots....

— O, spreek, riep Bertha gejaagd, je weet nieuws van hem. O, om de liefde Gods, zeg het.... ook al is ie dood, zeg 't maar!

— Neen, neen, ie is niet dood, maar gewond!

— Erg?

— Niet zoo erg.... aan 't been....

— En waar is hij?... O, zeg alles, Magda, waar is hij?....

— 'k Heb hem in een auto naar de ambulance zien brengen bij de kerk.

— En is ie er nog?

— 'k Weet het niet....

— Maar verzwijg je niets?.... O, als ie dood is, zeg het dan toch.... want nu heb ik nog hoop.

— 't Is de waarheid, ik verberg niets....

— Dan gaan we seffens naar die ambulance, zei oom Karel. Kom.... we zijn op 't spoor.

Hij nam Bertha die van ontroering trilde, en steun behoefde, onder den arm, en leidde haar heen.

Magda ging in de St. Nicolaaskerk bidden.

Ja, men was op 't spoor. In de ambulance vernam Karel Lievens, dat luitenant Verhoef naar Calais was vervoerd. Hij stelde voor er alleen heen te gaan, om er een onderzoek te doen, maar Bertha wilde hem vergezellen....

— O, ik kan niet wachten.... gekwetst.... en ze zeggen niet hoe.... en ik ben beangst en dan zou ik nog moeten wachten? zoo verweerde ze zich. Bij papa hield ik me kloek en zou ik het ook nu niet zijn?

Er moest voor paspoorten gezorgd worden; dat alles vroeg veel tijd, want aan de kantoren stonden lange rijen wachtenden, en zoo konden oom en tante met hun nicht pas den tweeden dag vertrekken. Melanie en Pelagie zouden te Veurne blijven.

O, uren van spanning, van onrust, van vrees en hoop voor 't zoo gejaagde meisje! En ook de reis duurde lang. De trein moest telkens wachten om transporten soldaten en amunitie door te laten. Op alle wegen benden vluchtelingen, mannen, vrouwen, kinderen, bepakt en beladen, moe en onrustig, vroeger welgestelde of tevreden menschen, nu opgejaagd

uit de vernielde dorpen van de Yzer-vallei of uit de stad Ieperen en omgeving, waar de strijd thans zoo geweldig woedde.

Want oom Karel had het gezien, hoe de Duitsche kanonnen het oude, schoone Ieperen bombardeerden, de prachtige halle en heerlijke kathedraal en zooveel merkwaardige gevels stuk voor stuk vernielden; en hij wist hoe de dood en het vuur en de verwoesting zege behaalden te Passchendale, Langemarck, Gheluvelt, Wytschate, Dickebusch en op zooveel andere dorpen van 't bevallige West-Vlaanderen; hij had vernomen hoe uitgestrekt de soldatenkerkhoven werden bij Kruiseik, Dadizeele, bij Zandvoorde, op heuvel 60, bij St. Elooi, onder de muren van Ieperen zelf... En stadgenooten waren al omgekomen in hun instortende huizen of bezwijkende kelders.

En de oorlog duurde voort met al zijn verschrikking....

Overal werd men er aan herinnerd.... en vooral ook hier achter 't front, naar Calais op, de kuststad door de Duitschers zoo begeerd....

Gott mit uns!.... om Calais te veroveren, al liep de weg langs duizenden en duizenden graven, langs naar bloed riekende ambulancen, langs asch en puin, waar de thans verdreven Vlamingen en Franschen zoo rustig leefden.

Met diepe ontroering betrad Bertha het woelig Calais. Zou ze nu haar beminde ontmoeten? O, zoo innig verlangde ze naar hem.... hij was gewond, hij had haar noodig.... Niet zij zou bij hem troost zoeken, zooals ze had gewenscht na al 't ontzettende van Dixmuiden.... neen, hij was nu de zwakste.

Oom Karel zocht eerst een kamer.... hij vond een zolderhokje.... Och, 't was goed, als men maar een dak boven zich had. En toen ging hij alleen op inlichtingen uit, tot men eindelijk op een hospitaalschip hem de begeerde tijding kon geven..... En daar vernam Lievens de vreeselijke waarheid: luitenant Verhoef geamputeerd.... zijn rechterbeen kwijt, verbleef nu te Folkestone....

De man voelde het, hij moest Bertha 't nieuws vertellen, alles, ja alles.... dat haar geliefde, voor altijd verminkt nu, een hulpbehoevende.... een wrak, was!

Hij deed zijn best om opgewekt bij haar te verschijnen.

— Nu weet ik waar ie is, zei hij luchtig... al bonsde zijn harte. In Folkestone.....

— O, God, zoo ver.... in Engeland!.... Maar hij leeft nog.... God zij geloofd.... ie leeft.... Kunnen we vandaag nog vertrekken?....

— Neen, morgen....

— Weer wachten.... En waar is ie gekwetst?... Alles zeggen, oom.... ge weet, dat ik sterk ben....

— Aan zijn been....

— Maar erg?.... O, ge wilt me iets verbergen, ik zie het.... Zeg me alles.... is zijn been afgezet, oom.... och, zeg liever alles, ik kan het dragen....

— O, Bertha, ja.... zijn rechterbeen is afgezet, maar Pol is nu goed gezond, 't is de waarheid, ik zweer het je....

't Meisje sloeg de handen voor 't gelaat en ze weende hartstochtelijk....

— Zijn rechterbeen afgezet.... voor altijd ver-

minkt! O, Pol, toch.... arme Pol.... wat heb je geleden!.... Maar je leeft toch.... Oom kunnen we vandaag waarlijk niet meer vertrekken?.... O, ik verlang zoo naar hem! Nu heeft Pol me zoo noodig, ik moet naar hem heen, om hem te zeggen dat ik hem nog meer lief heb.... nog meer, nu ie ongelukkig is. Vandaag nog, oom!....

— Onmogelijk, Bertha, ik moet voor paspoorten zorgen....

— Paspoorten om naar een verminkte te gaan... een held, die zooveel offerde voor 't land? O, oom kunnen we zóó niet vertrekken, ik zal alles vertellen en zoo schoon spreken!

— Waarlijk, 't kan niet....

En langer duurde 't lijden van 't arme meisje.... Twee volle dagen moest ze wachten.... Er waren zooveel ingeschrevenen vóór haar.... Oom Lievens wilde haar begeleiden, maar dan liep hij gevaar niet meer naar Frankrijk terug te mogen, want de overheid stremde zooveel mogelijk 't burgerlijk verkeer.... Bertha hield zich kloekmoedig en bewoog oom en tante tot blijven.... ze hadden immers belangen te leperen en in Frankrijk, waar Leon was....

Zou zij die vader verzorgde en hielp begraven, nu wankelen? Ze ging toch naar haar geliefde.

A. HANS

AAN

DE YZER



Uitgever
Lodewijk Opdebeek Antwerpen

AAN DE IJZER

DOOR

A. HANS



L. OPDEBEEK, UITGEVER
ANTWERPEN

- 1919 -

A. HANS

A L'YSER

(ILLUSTRE)



Prix : DEUX FRANCS

IMPRIMERIE NATIONALE L. OPDEBEEK, ANVERS

A L'YSER

par A. HANS



Imprimerie Nationale L. OPDEBEEK, Anvers



Un village à l'Yser avant la guerre.

tainement surgi par delà le Rhin et elles foulèrent impitoyablement aux pieds tout ce qui nous était pieux et cher. Sans aucun scrupule, elles répandirent le deuil, la douleur et les larmes, lâchement elles firent couler le sang innocent. Sans honte, elles frappèrent le faible... Mais leurs crimes crièrent vengeance et elles rencontrèrent dans la Belgique orientale et méridionale et plus tard à l'Yser, une armée de héros qui se battit avec la rage du désespoir et qui préféra plutôt mourir que céder...

Oui, ils pouvaient fièrement défiler sur la Grand'Place de Furnes, ces nobles régiments, couverts de lauriers, ils pouvaient se montrer à leur Roi-héros, leur jeune monarque qui bravait les dangers avec eux et qui donnait l'exemple du devoir.

Et les femmes qui admiraient les soldats, toutes elles aimaient la paix... Mais en ce moment elles étaient subjuguées par les événements et leurs cœurs battaient de fierté et d'enthousiasme.

Berthe Lievens vit les guerriers comme en un rêve voilé, car des larmes d'émotion lui mouillaient les yeux.

Son fiancé était aussi soldat, champion du droit et de la liberté, défenseur de la patrie meurtrie.

La solennité terminée, la jeune fille quitta la Grand'Place. Elle était venue à Furnes avec sa cousine Mélanie et Pélagie parce que Oostkerke ne présentait plus la sécurité requise.

Pendant les premiers jours qui succédèrent aux terribles événements vécus à Dixmude, Berthe avait été malade ; mais sa nature vaillante et son courage la remirent bientôt sur pied.

Elle était décidée à soigner des blessés, mais avant d'entreprendre cette tâche elle en référait à Paul.

Mais où était-il ?

Elle l'avait cherché à Furnes. Elle avait parcouru les ambulances et y avait trouvé Antoine Deraedt.

Elle avait pleuré au chevet du malade et lui

avait promis de revenir. Elle voulait lui rendre visite aujourd'hui. Elle apprendrait peut-être quelque nouvelle concernant Paul dont le régiment devait toujours être à l'Yser.

La jeune fille était seule. Pélagie et Mélanie préféraient ne pas sortir quand la ville était très animée. Elles prétendaient que leurs nerfs avaient déjà suffisamment souffert.

— Ah ! te voilà enfin, dit-on gaiement.

— Mon oncle Charles ! dit Berthe, tout heureuse... Et tante Julie.

C'était le frère de son père qui habitait Ypres, qu'elle avait rencontré avant la bataille de l'Yser et qui se trouvait maintenant à Furnes en compagnie de sa femme.

— Enfin ! dit-il. Nous nous sommes efforcés pour aller à Dixmude, mais nous n'y sommes pas parvenus. Où est papa ?

— Mort !... Oh, vous ne savez donc pas !... C'est affreux...

La jeune fille se jeta en pleurant dans les bras de sa tante.

— Mort ! répéta l'oncle hébété. Mon frère est mort...

— Oui, une bombe l'a tué !

— Mon Dieu... mon pauvre frère... Viens vite...

Charles Lievens jeta un coup d'œil circulaire et conduisit sa nièce à la *Rose Noble*, la même auberge où il lui avait parlé il y a quelque temps.

— Pauvre Berthe, dit tante Julie en pleurant. Quels tristes temps... Nous aussi, nous avons dû fuir d'Ypres sous une avalanche d'obus et de schrapnells... Mais toi, tu es bien plus à plaindre... ton père est mort.

Berthe ne cessait de sangloter, la plaie se rouvrait...

Elle recouvra pourtant son calme et elle raconta comment son père avait succombé et ce qu'elle avait fait pour lui.

— Mon Dieu, où as-tu trouvé le courage et la force nécessaire pour accomplir une telle action, dit la tante ébahie.

— C'est une bonne et vaillante fille, dit



Le pays de l'Yser en temps de guerre.

— Mon Dieu, si loin... en Angleterre!... Oh, que je suis heureuse qu'il est encore en vie... Pourrons-nous partir aujourd'hui?...

— Non, pas avant demain...

— Il faut encore attendre?... Et quelle est la nature de sa blessure?... Dites-moi tout ce que vous savez, mon oncle... vous savez que je suis forte...

— À la jambe...

— Gravement?... Oh, vous me taisez quelque chose, je le vois... Dites-moi tout... est-il amputé... oh, je vous en prie, répondez-moi sans détours, je supporterai le coup...

— Et bien, oui, Berthe... il est amputé de la jambe droite, mais Paul est actuellement en bonne santé, c'est la vérité, je le jure...

La jeune fille se couvrit la figure de ses mains et pleura passionnément...

— Oh, malheur, malheur, pourquoi t'acharnes-tu sur nous? Tu m'as enlevé mon père, cette fois tu m'as enlevé mon fiancé, tu en fais un infirme pour la vie! Oh, Paul... pauvre Paul... comme tu as dû souffrir!... Mais tu vis encore... N'y a-t-il donc pas moyen de partir aujourd'hui, mon oncle?... Je voudrais tant le voir! Il faut que je le soigne, que je lui dise que je l'aime davantage... Maintenant qu'il est si malheureux. Mon oncle... aujourd'hui?!

— C'est impossible, Berthe! Il nous faut des passe-ports...

— Des passe-ports pour se rendre auprès d'un mutilé, d'un invalide... d'un héros qui se sacrifie pour la patrie? Mon oncle, tâchons de partir sans que nous ayons à remplir toutes ces formalités, je dirai les malheurs qui nous frappent, je les persuaderai!

— Réellement, Berthe, c'est impossible...

La douleur de la jeune fille fut soumise à une rude épreuve... Il fallut attendre pendant deux jours...

Beaucoup d'autres personnes étaient inscrites avant elle... L'oncle Charles voulait l'accompagner, mais il courait le danger de ne plus pouvoir rejoindre la France, car l'autorité militaire entravait autant que possible la circulation des civils... Berthe l'engagea à rester ainsi que

tante Julie... ils avaient d'ailleurs des intérêts à sauvegarder à Ypres et en France, où Léon était...

Celle, qui avait aidé à enterrer son père, qui avait enduré tant de souffrances, ne fléchirait pas. Elle se rendait d'ailleurs auprès de son fiancé.

XV.

La Rencontre.

Paul Verhoef avait fait insérer une annonce dans plusieurs journaux français... Son appel à Berthe. Il attendait maintenant à Folkestone. Sa patience fut soumise à une longue et rude épreuve, car l'inquiétude et l'angoisse le tenaillaient sans cesse.

On vint appeler le lieutenant. S'aidant de béquilles il gagna l'antichambre.

Berthe l'attendait les bras ouverts.

— Paul... mon pauvre Paul! sanglota-t-elle. Je te revois enfin.

Et lui qui avait affronté la mort avec calme, lui le héros de l'Yser, pleurait maintenant comme un enfant.

— Voici comme tu me revois, dit-il en essuyant ses larmes qui débordaient sans cesse.. Oh, Berthe, j'eus préféré que tu ne me revis jamais.

— Paul! clama-t-elle...

— Je dois renoncer à toi. Je suis un mutilé, une épave. N'eut-il pas été mieux que je fusse mort?

— Mais, Paul, tu blasphèmes... Paul, tu ne m'aimes donc plus?

— Oh, Berthe, t'aimer... Mais regarde-moi, donc...

— Eh bien, je te regarde, cher héros, cher martyr du devoir... Et c'est ainsi que tu me